

Mo:fo:s Agel We
Bida
E Sa:sa:lo:
Asuluma:no: towo: we

Bida elo: mo:fo:s sa:sa:lo: we Keliso kaluka:isale A:sia Maina hen a:na ha:na:ga:lo: ta:i ane o:mo: sa:sa:liga:fo:. Bida eyo: imo:wo: a:la:sio:, gio: “Godeya: enedo: da:feyo: kaluka:isale” ko:lo:, gio: hendele Godeya: eno:le ko:lo:lab. Bida eyo: mo:fo:s we tilidabu kaluka:isale hida:ya:lo: diab a:no: ko:lo: halale alitaki sa:sa:lo:. Eyo: a:la:sio:, Keliso kaluka:isale giliyo: Ya:su Kelisowa: mal-olo: to nafa a:no: wa:ka asula:bi. Ya:su e sowo: ko:lo: a:ma:la: dasi, a:la:ta:ga: e a:ma:la: mia:no:ka: a:la:bo: saefa: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: gio: e a:ma:la:lo: mia:no: dinali sio: a:no: asulufo:liki yasi sa:bi.

Keliso kaluka:isaleyo: ho:lono: tambo hida:yo:wo: dia:i ha:na:lab. Ko:sega hida:yo: dia:lab a:ma:yo: tilidabu ililo:wo: halaido: anama:ki gab. A:la:fo:ko:lo: iliyo: tilidabuwo: halale ta:li dofo:ko: ha:na:la:ga:yo:, Ya:su elo: a:ma:la: fa:la:dowab ho:len a:namio:, wa:lo: nafale ko:lo: dia:ib.

¹ Ne Bida, Ya:su Kelisowa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Niyo: mo:fo:s we Godeya:lo: da:feyo: kaluka:isale gimo: sa:sa:liga:to:l. Gio: mageso: kalu o:ngo: ha:na:ga:, hen ko:li ko:lilo: amio:lo: sab gimo:lo: sa:sa:liga:to:lo: we. Fontus heno:, Galasia

heno:, Kabadosia heno:, A:sia heno: a:la:ta:ga: Bitinia hen amilo: sab gimo: iliga:to:l.

² Gio: eno:le doma:kiyo:, taminde amio: Do Godeya: ene asulo:wa:yo: da:fe alifa:. Gode eyo: Mama Malilo:wa a:la:ta:ga:yo: gio: malilo:le doma:ki ta:fo:. Godeya:lo: gi ko:lo: da:fe alifa: a:ma:yo:, gio: Ya:su Kelisowa: ha:ga dowaki kudu hamana:ki go:. A:la:ta:ga: Ya:su Kelisowa: ho:bo: a:ma: halaki, gio: Godeya: ene siwa:l amio: go:go:do:le doma:ki da:fe alifa:.

A:la:fo:ko:lo: niyo: Do Godeya: a:ma: ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, ha:sa mesa:no: man a:no:lo: gi amio: mada fa:la:dowa:i ha:na:melea:ki dulugu so:lo:l.

Kelego: nafaleyo: hendele dia:no: a:la:asulaki yasiso:l

³ Niliyo: Godeya: ene wiyo: wabuluma:niki. Nili Alan Ya:su Kelisowa: iyayo: o:m a:la:ta:ga: Ya:suwa: ene Godeyo: o:m. Eyo: nio: alan nofolakiyo: Ya:su Keliso ko:lo: dali alifa: a:no: a:dasi alifa: ko:lo:, a:la:do: dimido: a:namio: nio: mela:no: ho:giyo: dima:ki ta:fo:. Nio: mela:no: ho:gi a:na dowakiyo:, kelego: nafale Godeya:lo: ene so:walemo: dimia:no: a:no: nio:lo: hendele dia:no: a:la:asulufo:liki yasiso:l.

⁴ Kelego: nafale a:no: ko:ngo: mela:ib. A:no: mo:fefele ha:na:ib a:la:ta:ga: kelego: noma:yo: mada mo:mogagila:ma:ib. Hebene a:namio: kelego: nafale a:no: ginin dima:ki, Godeya: enen dimidalia:ga: dia:fo:lab.

⁵ Tilidabu gilido: a:na a:la:ta:ga:yo:, Godeya: ene halaido: a:ma:yo: gio: nafale mesea:ki bo:fo:lowa:sen. A:la:ga:i ha:na:la:ga:, ho:len welo: edab a:namio:, gio: enedo: gasili kaluka:isale hendeleka: a:la:bo: kalaba walama:ib.

⁶ Gio: nilo: to sio: a:no: ko:lo: asulakiyo: mada sagalema. Ko:sega gio: ho:len abolda:su o:g we-namio:, da:feyo: ko:li ko:lilo: a:no: gilo: amio: mada fa:la:dowaki, kele asulo:wo: dimiab.

⁷ Da:feyo: gi amilo: fa:la:dowa:lab a:ma:yo: tilid-abu gilo: a:no: hendele dowab a:la:li widaki gab. Kaluwa:yo: u go:lo: mada nafale doma:kiyo: deya so:fa:ib. A:la:ta:ga: go:lde fa:la:dowab a:no: tif amio:lo: kelege doma:ib. Ko:sega gililo: Ya:su amilo: tilidabu a:ma:yo: u go:l a:no: tinio: ko:lo:lab. Hida:yo:wo: de o:ngo: gilo:wa fa:la:dowab amio:, gilo: halale kagayab a:ma:yo: tilidabu gililo:wo: hendele a:la:li widaki gab. A:la:galiki Ya:su Kelisowo: kalaba handalowakiyo:, Gode eyo: gi wiyoy: iwalu wabudaki dulugu alifa:ib.

⁸ Gio: Ya:suwo: mo:ba:ba: ko:sega, gio: e asu-lakiyo:, e o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:lab. O:go: gio: e mo:ba:dab ko:sega, e amio: tilida:daki, sagalo:wo: mada alan dowab. Sagalo: a:ma:yo: sagalan nolo: tininilab. A:la:fo:ko:lo: sagalo: we a:la:dowab a:la:likilo: fanda sa:ma:no:wo: halaido: dowo: ko:lo:lab.

⁹ Gilo: o:gdo: sagalo: dowab a:no: mo:wo: we. Gio: Keliso eyamio: tili da:dab a:na ilikiyo: Gode eyo: gio: asuwa:taki a:ma:la: gasiliab.

¹⁰ Tamin amio: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu iliyo: Godeya:lo: kelego: nafale gimo:lo: dimidama:no: a:no: ko:lo: dinali sio:. Iliyo: Godeya:lo: ni ko:lo: a:ma:la:lo: a:gasilia:no: to sio: a:no: mo:wo: dinafa kedo:.

¹¹ Kelisowa: ene Mamayo: dinali sa:lan kalu iya dowakiyo:, Mama a:ma:yo: towo: kalaba sa:laki, Keliso e nagalo:wo: dia:sa:ga:, tif amio: kelego: halaido: nafale nolo: fa:la:doma:ib a:no: ko:lo: kalaba fanda sio:. A:la:fo:ko:lo: dinali sa:lan kalu iliyo: to a:ma: ha:go: kedakiyo:, kelego: a:no: ho:lendeyo: iga:sa fa:la:doma:iba:le a:la:ta:ga: man o:bo:ngo: fa:la:doma:nigaba:le a:la:liki kedo:.

¹² Ko:sega Gode eyo: imo:wo: a:la:wido:.. To ililo: dinali sio: a:ma:yo:, inino: ko:lo: asuwa:foma:ki sio:ma. Gio: ko:lo: asuwa:foma:kiyo:, iyo: Godeya: ene nanog dimidakiyo: to a:no: a:na kalaba wido:.. A:la:ta:ga: o:go: to a:no: gilo:wa fa:la:dowo:.. Gode eyo: ene Mama Malilo:wo: Hebene a:la:ta:ga: iliga:takiyo:, Mamaya: ene halaido: a:na ilikiyo:, kalu nolba:yo: to nafa a:no: gimo:wo: wida:len. Gode ene to nafa a:no: ma:mula: kalu iliyo:lo: fanda ba:ba:no:wo: mada alan asulab.

Gode eyo: nio: malilo: doma:ki ho:ido:

¹³ A:la:fo:ko:lo: ho:leno: tambowo: asulo: gililo:wo: dimidalia:sa:ga:, nafalelo: mesa:no: asulo: a:na dowabi. Gio: e amio: halaido: tilida:daki, Gode elo: kelego: nafale ko:lo: Ya:suwo: kalaba fa:la:dowalikilo: gimo:lo: dimidama:nigab a:no: ko:lo: yasila:lubi.

¹⁴ Gio: mada so:wagalina:lo: to sa:labo: dinafa da:dakilo: dowab au dowa:bi. Tamin amio: gio: asulo:lo:ma ilikiyo:, man mogago: dimidama:no: meselan ko:li ko:lilo: kudu ha:na:len. Ko:sega o:go: gio: man mogago: we o:ngo:wo: wa:kabiyo: a:dimida:so:bo.

¹⁵ Gilo: ho:ido: Gode a:no: mada malilo: nafale dowo: aumbo: gio:lo: malilo: dowaki, gililo: man dimidan a:no: tambo nafale dowa:bi.

¹⁶ Mo:wo: Godeya: ene bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo:, “Ne mada malilo: nafale dowo: ko:lo:, gio:lo: mada malilo: nafale dowa:bi.”

¹⁷ Giliyo: dulugu sa:lakiyo: Do Gode a:la:sa:la:sen ko:lo:, do a:ma:yo: nio: wilo: dowaba:le wilo:ma dowaba:le a:la:bo: mo:aloba:daki, man nililo: dimidabo: ba:da:sa:ga:, nio: ina:li ina:li a:la:bo: a:na aloba:da:sen. A:la:fo:ko:lo: gio: ho:lono: tambo henfelo: wena silikiyo:, henfelo: we hendele nilino:ma a:la:asulakiyo:, gio: Godeyo: tagilaki, e ha:ga mada dowa:bi.

¹⁸ Gi ma:mu ima:lo: man mo:lo:ma ko:lo: kudu ya:len a:no: gimo:wo: dimi ko:lo:, giliyo:lo: dimida:i ya:len. Man a:ma:yo: gio: galo alifo:len ko:sega, gio: ga:li doma:kiyo:, Gode eyo: gio: kililia:sa:ga: sili alifa:. Elo: gi ko:lo: kilili kelego: a:no: gio: asulo: ko:lo:lab. Gi a:no: ko:lo: kilili-akiyo:, mogagan kelego: go:l o:lia: silba o:lia:ma: kililima.

¹⁹ Gio: Kelisowa: ene ho:bo: nafale a:ma: kilili ko:lo:lab. Sibi inso: ko:lo: imu wo:lendo:ma, do:mo:wo: nafale dowo: a:ma: ho:bo: ko:lo: boba

1:14: Lom 12.2, Afe 2.3, 4.17-18 **1:16:** Wkp 11.44-45, Madi 5.48

1:17: Lom 2.11, Kala 2.23 **1:19:** Ilig 20.28, Hibu 9.12-14

so:mea:sen aumbo:, Kelisowa: ene ho:bo: a:no:
boba dimi ko:lo:lab.

²⁰ Gode eyo: henfelo: we semo: dimido: amio:,
henfelo: kaluka:isaleyo: a:ma:la: kililima:kiyo:,
Keliso e ko:lo: da:fe alifa:. A:la:ta:ga: o:g el-
ema:no:lo: ho:len wenamio:, Gode eyo: gio:
asuwa:foma:kiyo:, e kalaba fa:la:do alifa:.

²¹ Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga:yo: gio: Gode
e amio: a:na tilidabu. Gode eyo: Ya:su e
a:ma:la: dasi alitakiyo:, wi alan nafaleyo: emo:
dimi. A:la:go:ko:lo: gio: Gode e amio: a:na
tilida:da:lab a:la:ta:ga:, kelego: elo: dimidama:no:
dinali sio: a:no: ko:lo: yasila:likiyo: gili asulo:wo:
eya dia:fo:lab.

²² Gililo: to hendele kudu ya:lab a:ma:yo:, gili
asulo:wo: go:go:do:le fa:la:do alifa:. A:la:fo:ko:lo:
giliyo: tilidabu kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:fo:wo:
o:li disa:ma:ib. A:la:gab ko:lo: o:go: gio: asulo:wo:
imilise dowaki, gegelebo: ha:fo:wo: mada alan
disa:la:lubi.

²³ Mo:wo: gio: ho:gi a:sa:la:liab amio:, Gode
eyo: mela:no:wo: ho:gi dimi. Mela:no: gililo:
diab we, kaluwa: ho:bo:wa a:la:ta:ga:lo: sa:la:lian
o:ngo:ma. Mela:no: a:no: sowa:labo: o:m. Ko:sega
Godeya: ene to a:no: ko:ngo: mela:no: dofo:lab.
Mela:no: gililo: diab we, Godeya: ene to a:na
a:la:ta:ga: fa:la:dowab ko:lo:, mela:no: a:no:lo:
ko:ngo: mela:no: dofo: ha:na:mela:ib.

²⁴ Mo:wo:
“Henfelo: kaluka:isaleyo: mammo i o:ngo: ko:lo:
a:lab, a:la:ta:ga:

wi alan ililo:wo: mamō hedo: o:ngo: dofo:lab.
 Mamō i a:no: olaliab amio:,
 mamō hedo: a:no:lo: udufo: tina:sen.
²⁵ Ko:sega Alana: ene towo: ho:leno tambo ko:ngo:
 mela:no: mela:ib.”
 Alana: ene to a:no:, to nafale ko:lo: gimo:lo:
 wida:seno: o:m.

2

Mela:no:lo: a:lab u nafaleyo: Alan e

¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: man mogago:wo:
 tambo dimida:so:bo. Madali to sa:lano:lo:,
 dikili sa:lano:lo:, nowo:mbo:lo: kele asulakilo:
 gadiano:lo:, a:la:ta:ga: sada:dan man a:no:lo:
 tambo giliyo: dimida:so:bo.

²⁻³ Alana:lo: gimo:lo: man nafale dimida:sen
 a:no: gio: o:ma asululia:ga: dofo:lab. A:la:fo:ko:lo:
 so:wa tuo:lun a:ma:lo: bo ma:no: alan asula:sen
 o:leaumbo:, gili mama anama:kilo: bo ib nafa
 ma:no:wo: giliyo:lo: mada alan asula:bi. Giliyo: bo
 ib a:no: ko:lo: na:lalikiyo:, gili mamayo: anayaliki,
 Gode eyo: gio: a:ma:la: gasilia:ib.

⁴ Mela:no:lo: a:lab u nafaleyo: Alan e ko:lo:,
 gio: elo:wa mena. Kaluka:isale iliyo: e mo:beaki
 mogago: ta:fo: ko:sega, Gode eyo: e mada nafale
 ba:da:sa:ga:, u a:no: eno:le a:lakiyo: da:fe alifa.

⁵ Gio:lo: u mela:no:lo: a:lab o:leo:ngo: dowab
 ko:lo:, Gode eyo: giya a:la:ta:ga:yo: ene Mamalo:
 doma:no: a ko:lo: di alita:lab. Gio: bobalo:
 so:mea:sen kalu malilo: dowakiyo:, mela:no:
 mama gilo: a:no: Godemo: boba dimina:kiyo:,

2:1: A:fe 4.22, Ya:m 1.21
 Kala 1.6

2:2-3: Song 34.8

2:5: A:fe 2.21-22,

eyo: a:la:dimida:sa:ga: dialifa:la:lab. Gio: Ya:su
Kelisowa dowab ko:lo:, bo:ba gililo: dimiab a:no:
Gode e sagalaki diab.

⁶ Mo:wo: Gode eyo: ene bugo: amio: towo:
a:la:sio: da:lab,

“Dabuma! Niyo: a halaido:lo: ta:li dofo:mela:no: u
nafa nowo: da:fea:sa:ga: ta:fo:lo:l.

U nafale halaido: a:no: niyo: hen misio: Saion
a:na dia:to:l.

Kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab i a:no:
mada mo:sendeloma:ib.”

⁷ A:la:fo:ko:lo: tilidabu kaluka:isale dowab giliyo:
u we mada nafale dowab a:la:asulo: ko:lo:lab.
Ko:sega kaluka:isale mo:tilida:dab i a:no: we
o:ngo: dowab,

“U alo: dian ililo: mo:beakilo: sandifo: a:no:,
o:go: ayo: halaido: dofo:melea:kilo: u wa:la:b
ko:lo: fa:la:dowo:wo: o:m.”

⁸ “U a:ma:yo: kaluka:isale nolo: eya ifikalima:ki
dofo:lab, a:la:ta:ga:

u a:ma:yo: kaluka:isale nolo: sulufo:
tina:melea:ki dofo:lab.”

Iliyo: Godeya: towo: gola ba:ba: ko:lo:, iyo: a:na
ifikidakiyo: sulufo: tina:lab. Gode eyo: iyo:
a:la:dimidama:ib a:la:likiyo: towo: tamina saefa:.

⁹ Ko:sega tilidabu kaluka:isale gio:, Gode eyo:
gio: ene so:lo:le doma:ki da:fe alitaki ta:fo:. Misa:
Kalu Alana: ene bobalo: so:mea:no: kaluka:isale
a:no: gi ko:lo: dowab. Gode eyo: kaluka:isale
gio: malilo: nafale doma:ki da:feyo:. Kaluka:isale
gi a:no: Godeya: eno:le dowab. Gio: sololi

usa a:labiki, Gode eyo: gio: ho:lelia:sa:ga: ene ho:len nafale a:na doma:ki ta:fo: ko:lo:, elo: man nafale gimo:lo: dimido: a:no: giliyo: tambo kalaba sama:ki go:.

¹⁰ Tamin amio: gio: Godeya: ene so:lo:leyo: mo:elen. Ko:sega o:go: gio: Godeya: eno:le dowab. Tamin amio: gio: Godeya: ene kanulo: usamio: mo:elen ko:sega, o:go: Gode eyo: gio: ene kanulo: usa ta:fo:lab.

Henfelo: wena silikiyo;, man digalo: kudu ha:na:lubi

¹¹ Ne milile, henfelo: wenamio: gio: mio: kalu o:ngo: ilikiyo;, mageso: kalu o:ngo: sia:lab. Gio: o:leo:ngo: a:lab ko:lo: niyo: gimo:wo: hagugo: towo: a:la:so:lo:l. Henfelo: do:mo: wema:lo: man mogago: dimidama:no: asulan a:ma:yo: gili mama o:lia:yo: alan buba:lab ko:lo:, gio: man dimidan a:no: ta:ta:ga: fa:s dimia:bi.

¹² Gio: ha:la: kalu o:lia: sab ko:lo:, man gililo: dimida:lab a:no: mada nafale dimida:lubi. Giliyo: a:la:dimidalikiyo;, iliyo: gio: mogago:wo: dimidab a:la:diga:li sa:lalega, iyo: man nafa gililo: dimido: a:no: fanda ba:ba:ib ko:lo:, tif amio: Gode eyo: kaluka:isaleyoy: ba:ba:ni kalaba fa:la:dowalikiyo;, iliyo: e ko:lo: wabulu sa:ma:ib.

¹³ Gio: Alan Ya:su e ko:lo: asulakiyo;, gamani kalu ko:li ko:lilo:wa: ha:ga dowaki, ini towo: kudu ha:na:lubi. Gamani misa: kalu alan e wa:la:b dofo:lab ko:lo:, gio: to elo: a:no: mada kudu ha:na:bi.

14 A:la:ta:ga: gamani misa: kalu a:ma:yo: gamanilo: bo:fo:mela:no: kalu nolo: da:fe alifelo: ko:lo:, giliyo: ililo: to sa:lab a:no:lo: kudu ha:na:lubi. Kalu i a:ma:yo:, kaluka:isale man mogago:lo: dimidab a:no: mo:walilaki falasila:melea:ki, a:la:ta:ga: kaluka:isale man nafalo: dimidab a:no: wabulu sa:la:melea:ki da:fe alifa:.

15 Godeya:lo: asulabo: we. Man nafa gililo: dimida:lab a:ma:yo:, asugdo:ma kaluwa:lo: gimo:lo: diga:li sa:lab a:no: a:ma:la:bo: mo:sama:ki gab. A:la:fo:ko:lo: gio: gamani bo:fo:lowan kaluwa: ha:ga dowabi.

16 Gio: ga:li mesea:kilo: sili alifa: kaluka:isale ko:lo:lab ko:sega, “Ne sili alifa: ga:li so:bo:lo:b” a:la:asulakiyo:, mogago: a:dimidama:no:wo: asula:so:bo. A:la:ba. Gio: ga:li sili alifa: kaluka:isale dowakiyo:, gio: Godeya: ene madali nanogdo: dian kaluka:isale o:ngo: dowabi.

17 Gio: kaluka:isale tambo o:lia:yo: ha:sa dowaki, ili ha:ga dowalubi. Giliyo: tilidabu kaluka:isalemo:wo: ha:fo:wo: disa:laki, alan asula:bi. Gio: Godeyo: tagilaki, e ko:lo: wabudaki sa:la:lubi. A:la:ta:ga: gio: gamani misa: kalu alan a:no:lia:yo: ha:sa dowaki ha:ga dowalubi.

18 Madali nanogdo: dian kaluka:isale gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gio: gelo: bo:fo:lab kalu a:ma: ha:ga dowaki, elo: to sa:lab a:no: dinafa kudu ha:na:bi. Bo:fo:lab kalu abeyo: gi o:lia:lo: ha:sa dowakilo:, nafale dimidab a:no:leko: so:lo:lba. Bo:fo:lab kalu abeyo: gio: halaido: bo:fo:likilo: mogago:lo: dimida:lab i a:ma: ha:ga dowalubi.

19 Giyo: man halayo: mo:dimido: a:namio:, bo:fo:lowan kalu gilo:ma:yo: hida:yo: nagalo:wo: gemo: madali dimialega, gi asulo:wo: Godemo: tililia: ha:na:melea:ki ta:taki, nagalo: a:no: dia:i ha:na:lubi. A:la:dimidalega Gode eyo: man dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, gio: sagale alifa:ib.

20 Mo:wo: giyo: man mogago:wo: dimidalega, gelo: bo:fo:lab kaluwa:yo: ge o:li yamela:ma:ib. Eyo: ge sa:ndalikiyo: ge ha:sa dowaki, hida:yo: a:no: dia:i ha:na:lalega, “Ne hida:yo: we ha:sa elena dio:l ko:lo: ne kalu nafale,” a:la:bo: asula:so:bo. Mo:wo: hida:yo: a:no: go:no:ndo: dimido: a:na iliki diab. Ko:sega giyo: man nafale dimido: amio:, ge nagalo:wo: madali dia:sa:ga: ge ha:sa dofo:liki hida:yo: a:no: dia:i ha:na:lalega, Gode eyo: gilo: man nafa dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo: sagale alifa:ib.

21 Gode eyo: gio: man nafa a:no: ko:lo: kudu hamana:ki a:na ho:ido:. Mo:wo: Keliso e gi asuwa:takiyo:, nagalo:wo: e dia:i ane. Gio: elo: dimido: o:leau kudu mena:kiyo:, eyo: man we gimo:wo: a:na wido:.

22 “Eyo: mogago:wo: mada mo:dimido:, a:la:ta:ga: madali to nowo: eyo: mada mo:sio:.”

23 Kaluka:isale iliyo: emo:wo: dio:ge sa:labikiyo:, eyo: wa:lo: mo:dio:ge sio:. E nagalo: diakiyo:, eyo: tagima:no: towo: imo:wo: mo:sio:. Ko:sega Ya:su eyo: eneno: Godeya: dagiya difa:. Mo:wo: Gode eyo: kaluka:isaleyo: tambo digale mo:walila:sen.

²⁴ Keliso e i malana sowaki, mogago: nililo:wo: do:mo: elo:ma: dia:i ha:na:la:ga: sowo:. Elo: dimido: a:ma:yo:, nio: man mogago:wo: mo:kudu hamana:ki go:. Nio: man digalo: a:no:leko: kudu ha:na:melea:ki, eyo: a:la:dimidalifa:. Elo: nagalo: alan di a:ma:yo: gio: ko:lo: falele alitaki go:.

²⁵ Mo:wo: gio: sibi ko:lo: togo: halalo: ha:na:len o:ngo: elen. Ko:sega o:go: gio: Ya:sulo:wa a:ma:la: mio: ko:lo:, e sibilo: bo:fo:lowan kalu, a:la:ta:ga: gili mama a:no:lo: dinafalo: bo:fo:lowan kaluwo: e ko:lo:lab.

3

Galeso: man

¹⁻² To halomilo: sio: o:leaumbo:, ga indo: gio:lo:, ge kaluwa: ha:ga mada dowa:lubi. Kalu gilo:wo: Godeya: ene towo: ko:lo: mo:kudu ha:nalega, ga gio: ge kaluwa: ha:ga dowabi. A:la:galikiyo: giyo: towo: mo:sa:lab ko:sega, gilo: Gode tagilakilo: ha:ga downan man o:lia:, gi man digalo: dimida:lab a:no:lia: ba:da:sa:ga:yo:, ili asulo:wo: gilo: man dimidab a:ma: nodo alifa:ib.

³ Gio: ga nafale doma:nikiyo:, gi do:mo: ha:la: amilo: momadan o:mba. Ge gesegema:kilo: misa: fo:n melano:, go:la:lo: momadakilo: kagedano:, a:la:ta:ga: so:g nafale ka:lan a:ma:yo: ge ga nafale doma:ibo: o:mba.

⁴ Ko:sega gio: mada gesego:le fa:la:doma:kiyo:, gi asulo: usamilo: da:lab a:no: asula:sa:ga: dinafalema. Ha:salo: mesa:no: man o:lia:, ha:fa:nolo doma:no: man a:no:lia:ma:yo: gio:

gesego:le fa:la:do alifa:ib ko:lo:, gesego: a:no: mada mo:kelegema:ib. A:la:ta:ga: man wengo:wo: Godeya: siwa:l amio: mada nafale ko:lo:lab.

⁵ Giliyo: a:la:do: dimidama:no:wo: mo:wo: we. Tamin amilo: tilidabu ka:isale a:ma:lo: dimida:lano: we. Iliyo: Godeya: to sio: a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:li tilida:dakiyo:, ini e kaluwa: ha:ga dowa:sen. Man a:ma: ilikiyo:, inino: nafale momade alitaki gesego: fa:la:do alifelo:.

⁶ A:la:do: go: o:leaumbo:, Sa:la eyo: Ablahama: towo: kudu ha:nakiyo:, inbo:wo: kalu alan a:la:sio:. A:la:go:ko:lo: gio: kelego: imilig nowo: mo:tagilaki man nafale dimidalega, gio: Selaya: ene ida:la:la:le ko:lo:lab.

⁷ A:la:do: go: o:leaumbo:, galeso: giliyo:lo: ga gililo:wo: dinafa asulaki, i o:lia:yo: ha:salo: mesa:no: a:no: ko:lo: dowa:bi. Ga ili do:mo:wo: halaido:lo:ma ko:lo:, kalu giliyo: iyo: asuwa:taki, dinafa tilidowa:bi. Mo:wo: Godeya: ene so:walemo:lo: mela:no: dimia:ib a:no: iyo:lo: dia:ib. Godemo:lo: gililo: dulugu sa:ma:no:wo: ka:labena:kiyo:, giliyo: man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi.

Nafa dimido: amilo: hida:yo: fa:la:dowab a:no: dia:ha:na:lubi

⁸ To a:no: edakiyo:, tilidabu kaluka:isale gio: tambo asulo:wo: imilig dowa:lubi. Gegelebo: nolo: nofolo:bi. Gaole asulan aumbo:, nolo:lo: mada alan asula:bi. Nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:bi. A:la:ta:ga: go:no:n asulo:wo: sana to:lota:ga:, ge ha:ga dowa:bi.

⁹ Kalu abeyo: gimo:wo: mogago:wo: dimidalega, giliyo: wa:lo: wa:dea:so:bo. Iliyo: ge dio:ge sa:lalega, giliyo: a:ma:la:bo: dio:ge sa:la:so:bo. A:la:ba. Gililo: a:ma:la: to sa:ma:ibo: we. I a:no: nafale doma:kiyo:, Godemo: dulugu sa:la:bi. Godeya:lo: gi ko:lo: ho:ido:wo: a:la:dimidama:ki go:. Giliyo: a:la:dimidalikiyo:, Godeya: ene so:walemo:lo: nafale mesa:no: tif amilo: dimia:ib a:no: gimo:wo:lo: dimia:ib.

¹⁰ Mo:wo: Godeya: towa:yo: a:la:sa:sa:lo:, Kaluka:isale abeyo: e mela:no:wo: nafa doma:no: asulaki, a:la:ta:ga: e mada sagalo:le doma:no: asula:lab a:ma:yo:, to mogago:wo: mo:sa:laki, a:la:ta:ga: madali towo:lo: dikili sa:la:so:bo.

¹¹ Eyo: man mogago:mo:wo: fa:s dimiaki, man nafaleyo: ko:lo: kudu ha:na:lubi. Eyo: kaluka:isale nol o:lia:yo: asulo:wo: imilise domo:losa: a:laki keda:sa:ga:, Tog a:na fa:la:dowakiyo:, halale kudu ha:na:lubi.

¹² Mo:wo: Alan eyo: digalo: kaluka:isale i a:no: dinafa bo:fo:likiyo:, ililo: to dulugu sa:lab a:no: da:da:sen. Ko:sega Alan eyo: kaluka:isale mogago:lo: dimida:lab o:mo:wo: mo:bea:sen.

¹³ Giliyo: man nafaleyo: halale kudu ha:na:lalega, kalu noma:lo: gi ko:lo: mogagila:ma:no:wo: tog do:ma doma:ib.

¹⁴ Ko:sega giliyo: man nafale dimido: ami, nolba:yo: nagalo: hida:yo:wo: gimo:wo: dimialega, Gode eyo: gi a:no: sagale alitakiyo:

asuwa:fa:ib. Kaluka:isale i a:ma:yo: gio: tagima:kiyo: towo: sa:lalikiyo:, kele asulakiyo: tagila:so:bo.

¹⁵ Gio: tagio: mo:dowaki, Keliso esa gili Kalu Alan a:la:bo: wabulu sa:lakiyo:, asulo: gililo:wa halale dia:ta:bi. Kaluka:isale nolba:yo: gemo:wo: dabu ba:daki, “Gio: Gode amilo: tilida:dakilo: yasilab ko mo:wo: o:ba?” a:la:bo: gimo:wo: dabu ba:ba:ib ko:lo:, gililo: a:ma:la: to sa:ma:no:wo: dimidalia:bi. Ko:sega giliyo: a:ma:la: to sa:lakiyo:, ha:fa:nolo dofo:liki ha:sa sama.

¹⁶ Ho:lenu: tambo gi asulakiyo:, “man we digalo: dimido:l” a:la:do: asulab a:no:leko: kudu ha:na:bi. A:la:do: dimidab a:namio: kalu nolba:yo: gimo:wo: diga:li sa:lalega, dikidian kalu i a:ma:yo: gili man nafa Kelisowa: wiya ilikilo: dimidab a:no: ba:dakiyo:, inin ko: a:sendeloma:ib.

¹⁷ Gode eyo: nio: man nafa dimido: ami hida:yo:wo: dima:ki asulalega, a:no: o:li. Ko:sega hida:yo: diab a:no: nililo: man mogago: dimido: a:na a:la:ta:ga: dialega, a:no: mo:ililo:.

¹⁸ A:ma: mo:wo: we. Giliyo: Keliso e asuluma. E mada digalo: kalu ko:sega, mogago:lo: dimida:sen kaluwa: heno: e diaki, mogago: ililo: a:ma: ilikiyo:, nagalo:wo: e odo: si. E ho:len imilig amilo: sowo: a:na ilikiyo:, ili mogago:wo: tambo e dilaki ilili alifa: ko:lo:, wa:kabiyo: mo:soma:ib. Elo: hida:yo: dia:li ha:na:lab a:ma:yo: nio: tililia: ha:na:ga: Godelo:wa ta:taki go:. Henfelo: kaluwa:yo: ene do:mo:wo: sanala: ko:sega, Gode eyo: ene mela:no: mama a:no: mela:no:wo: a:dimi ko:lo:lab.

19 E mama mela:no: ilikiyo:, dibolo hen amilo: sowo: mamalo: sab a:namio: ha:na:sa:ga:, towo: imo:wo: a:na wido:.

20 Mama i a:no:, Noa ho:len amilo: Godeya: ene tolo: gola ba:ba:yo: o:m. Noa elo: ho:n ko:sulo: dimida:i ha:na:len amio:, Gode e ha:sa iliki, eyo: kaluka:isale i a:no: bo:ebo: mo:wa:deaki o:yasila:len. A:la:ta:ga: ho:n ko:su us a:namio: kaluka:isale modo:ma, Noaya: ene eso:lo: ola:fo: a:no:leko: tiane. Ho:n galu mio: a:ma:yo:, ho:n ko:suwo: ha:lelia:ga: fa:la: ane ko:lo:, ho:n a:na a:la:ta:ga:yo: Noaya: eso:lo:le a:no:ko: ga:li sili handalowo:.

21 Ilo: amilo: fa:la:dowo: a:ma:yo:, ho:n amilo: to:lolan man nililo: o:go:do: kudu ha:na:lab a:no: ko:lo: da:feyo:. Mo:wo: ho:n amilo: to:lolab a:ma:yo: nio: mo:soma:ki asuwa:takigab. Ho:n amilo: to:lolan man a:ma:yo: do:mo: wa:l amilo: heyo: a:no: ko:lo: dilaki gaba. Gode eyo: Ya:su Keliso sowo: a:dasi alifa: a:na ilikiyo:, Gode eyo: nio: digalo: kalu da:feyo: ko:lo:, nio: Godeya: siwa:l amio: o:ma digalo: dowo: a:la:asuluma:kiyo:, ho:n amilo: to:lolab a:ma:yo: widaki gab.

22 Ya:su e a:ma:la: dasila:sa:ga:yo:, Hebene ane ko:lo:, o:go: e Godeya: ene dagi ililiba siliki, ma:mula: kalu i o:lia:, a:la:ta:ga: mama ko:li ko:lilo: halaido:lo: a:lab a:no: tambo e ha:ga dia:taki, e bo:fo:lab.

4

Niliyo: henfelo:wa: mano: ta:taki, tog ho:giya ha:na:niki

¹ Keliso eyo: Godeya: asulo: au kudu ha:nakiyo:, ene do:mo: amio: nagalo: diakiyo: odo: si ko:lo:, giliyo:lo: elo: asulo: o:leau a:la:asulaki, halale ta:li dowa:bi. Mo:wo: kaluka:isale abeyo: nagalo:wo: ene do:mo:wa dia:likilo: ha:na:lab a:ma:yo:, man mogago: a:dimidama:no:wo: edo:l a:la:widaki gab.

² A:la:go:ko:lo: e do:mo: o:lia:lo: o:a:lab ho:len a:namio:, ene do:mo:wa:lo: meselan man a:no: mo:kudu ha:na:no: asulaki, e Godeya:lo: asulab a:no: ko:lo: mada kudu ha:na:ib.

³ Tamin amio: giliyo: ha:la: kaluka:isaleya:lo: man dimidama:no: asulab o:leaumbo: dimida:i mio:. Man a:no: we. Digalilan mano:lo:, inido: bulu meselan mano:lo:, no:nolo: mano:lo:, mogago: dimidama:nikilo: aluna: ho:n ma:no: kegean mano:lo:, a:la:ta:ga: Godeya: ele difa: gedeakilo:, madali godemo:lo: gulugulula:ma:no: man a:no: o:m.

⁴ Ha:la: kaluka:isale iliyo: man mogago: wengo:wo: modo: dimida:i ha:na:lab ko:lo:, gio: i o:lia:yo: mo:gasa dowalikiyo:, iyo: wangabi gaba:le a:la:asulakiyo:, gimo:wo: dio:ge sa:la:lab.

⁵ Ko:sega Alana:lo: aloba:dab ho:len a:namio:, kaluka:isale man mogago: inido: dimida:len a:ma:yo: Godeya: siwa:l amio: kalaba sa:ma:ib. Aloba:dan kalu eyo: kalu mela:no:lo: o:a:lab o:lia: sowo: kalu o:lia:ma: man ko:lo: aloba:ma:no:wo: e dimidalia:ga: a:lab.

⁶ Eyo: aloba:ma:no:wo: dimidaefa: ko:lo:, mo:wo: a:na ilikiyo:, tilidabu kaluka:isale dane ane i a:no: semo:sowo: amio:, Ya:suwa: to nafa

a:no: imo:wo: wida:len. Ini do:mo:lo: doba:da:yo:, mogago:wa: wa:l diakiyo:, ini do:mo:wo: sowa:len. Ko:sega ili mela:no: mama a:no:, Gode mela:no:le a:lab o:leo:ngo: dota:ga: ha:na:mela:ib.

⁷ Kelego: tambolo: elema:no: ho:lenu: ko:na:ma dowab. A:la:fo:ko:lo: go:no:n man o:lia: asulo: o:lia:yo: tili dowa:lubi. A:la:ga:lalikiyo: gililo: du-lugu sa:la:lab a:no: o:li doma:ib.

⁸ Wa:la:b kelego: da:labo: we. Giliyo: gegelebo: ha:fo:wo: mada disa:la:lubi. Giliyo: nolbo:lo: ha:fo: disa:lab a:namio:, mogago: ililo: gimo:lo: modo: dimido: a:no: halaki gab.

⁹ Tilidabu kaluka:isale i nolo: gi o:lia: mela:ni yalikiyo:, giliyo: mo:beo:lo:ma dowaki, iyo: dinafa tilidowa:bi.

¹⁰ Gode eyo: gio: tambo mada kanulu alitakiyo:, boba kelego: enedo: ko:li ko:lilo:wo: ina:li ina:lilo:mo: dimi ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: giliyo: boba kelego: gimo:lo: dimi a:no: ene wiya iliki dinafa bo:fo:liki, kaluka:isale nolo: a:na tilidowaki asuwa:ta:lubi.

¹¹ Kaluka:isale abeyo: tolo: walama:no: dowab a:ma:yo: Godeya: ene toleyo: ko:lo: dinafa wida:bi. Kaluka:isale abeyo: kalu noldo: asuwa:fa:no: dowab a:ma:yo:, Godeya: halaido: emo:lo: dimia:lab a:na iliki, nolbo:wo: a:na asuwa:ta:lubi. Giliyo: a:la:dimida:lalikiyo: Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga: Gode e wiyo: alan dia:ib. Ya:su Keliso ene halaido: o:lia: ene wi alan o:lia:yo: ko:ngo: mela:no: mela:no: mela:ib. Hendeleyo: o:m.

Keliso kaluka:isaleyo: hida:yo:wo: dia:ib

¹² Ni milile, gi tilidabuwo: da:feakiyo:, hida:yo: nowo: deyo: o:ngo: ko:lo: gilo:wa fa:la:dowalikiyo:, gio: iliga:so:bo. Giliyo: kelego: we mada ko:li ko:lo: fa:la:dowab a:la:bo: asula:so:bo.

¹³ Da:feab a:namio: Keliso elo: nagalo: di o:leaumbo:, gio: e o:lia: dowaki hida:yo:wo: diab ko:lo:, gio: mada sagala:bi. Kelisowa: ene wi alano: kalab amilo: fa:la:dowab ho:len a:namio:, hida:yo: o:gdo: diab a:ma:yo: gio: sagalo:wo: mada alan doma:ki gab.

¹⁴ Kelisowa: ene wiya elen amio:, nolba:yo: gimo:wo: diga:li sa:lalega, gio: sagala:bi. Mo:wo: a:la:do: dimidab a:no:, Godeya: ene Mamayo: ge amio: dofo:laka: a:la: widakigab. A:la:ta:ga: Mama a:no: wi alan halaido:wo: a:lab.

¹⁵ Kalu abeyo: sana sowan mano:, afa dian mano:, mogago: dimida:sen mano:, eteab mano:, o:lo: dimida:lab a:no: wa:deakiyo:, hida:yo:wo: dia:ib. I a:no: wiyo: mogago: dia:ib ko:sega, Godeya: wiyo: gi amio: da:lab ko:lo:, giliyo: man o:leo:ngo:wo: dimida:so:bo.

¹⁶ Ko:sega kaluka:isale abeyo: Kelisowa: wiya dofo:len ami hida:yo: a:namilo: diab a:no: mada sendelowa:so:bo. Kelisowa: wi elo: di a:na ilikiyo:, e sagalaki Godeya: ene wiyo: a:na wabulu sa:ma:ib.

¹⁷ Mo:wo: Gode elo: kaluka:isale mo:walilima:no: ho:lenu: o:ma fa:la:dowab ko:lo:, eyo: kaluka:isale enedo:le a:no: ko:le mo:walila:lab. Gode eyo: ni ko:le mo:walilaki, hida:yo: alan dimialega, wai, kaluka:isale Godeya: ene to nafalo: gola ba:da:len a:no: tif

amilo: mo:walilab a:namio:, imo:leyo: waga ebelema:nigaba:le?

¹⁸ Godeya: ene bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab,

Gode eyo: digalo: kaluka:isale ko:lo: gasilia:no:wo:lo: mada halaido: dowo: ko:lo:,

kaluka:isale Godeyo: gola ba:dakilo: man mogago:lo: dimida:len i amio: waga fa:la:doma:nigaba:le?

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Godeya:lo: asulab au iliki hida:yo:wo: a:na dia: ha:na:len a:ma:yo:, eneno: Godeya: ene dagiya dia:takiyo:, man nafale a:no: ko:lo: dimida:li ha:na:lubi. Gode eyo: nio: dimido: ko:lo:, eyo: nio: dinafa tili dowai: ha:na:mela:ib.

5

Sa:sdo: bo:fo:lowana: mano: we

¹ Niyo: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu gimo:wo: towo: sa:ma:nigo:l. Nelo: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu nowo: ne ko:lo:, Keliso e nagalo:wo: diabikiyo: ne ba:ba: ko:lo: so:lo:l. A:la:ta:ga: Kelisowa: ene wi alan halaido: a:no: kalab amilo: fa:la:dowab ho:len a:namio:, nelo: e o:lia: dowaki nafale mesa:no:. A:la:fo:ko:lo: niyo: bo:fo:lowan kalu gio: digidali-takiyo: nanogo: a:la: dima:ki asulo:

² Gode eyo: tilidabu kaluka:isale enedo: a:no: gimo: bo:fo:melea:ki dimi ko:lo:, sibilo: bo:fo:lowan kaluwa:lo: ene sibi bo:fo:lab o:leaumbo:, giliyo:lo: kaluka:isale Godeya:lo: gimo:lo: dimi ko dinafa mada tilidowa:bi. Nanog

a:no: nolba:yo: gemo:wo: dima:ki dibodalikiyo:,
ge mo:bealega, dia:so:bo. Ge Godeya:lo: asulab
au kudu ha:nakiyo:, nanog a:no: sagala:liki
dimida:lubi. A:la:ta:ga: gio: nanog a:no: ko:lo:
dimidakiyo:, wa:lo: dia:no: a:lakiyo: dimida:so:bo.
Giliyo: nanog a:no: dimidamo:losa: a:la: bulu
meselaki dimida:lubi.

³ Gio: kalu alano: o:ngo: dowakiyo:, kaluka:isale
Godeya:lo: gimo: tili dofo:melea:kilo: ta:fo:
a:no: giliyo: wa:la: sa:nda:so:bo. Iyo: ge kudu
mena:kiyo:, man nafale gilo: a:no: imo: wida:lubi.

⁴ Giliyo: a:la:dimidalega, sibilo: bo:fo:lowan
kalu wa:la:b a:no: kalaba fa:la:dowalikiyo:, wa:lo:
mada nafale dia:ib ko:lo:, wa:l dia:no: a:ma:yo: gi
wiyo: alan fa:la:doma:ki gab. A:la:ta:ga: gi wi alan
a:no: mo:mogaima:no:, ko:ngo: mela:no: mela:ib.

⁵ Kalu so:wa giliyo: ko:go:dego: kalu a:ma:
ha:ga dowa:bi. A:la:ta:ga: kaluka:isale gio: tambo
ginina:ma:la:lo: ha:g amilo: doma:no: man a:no:
ko:lo: kudu ha:nakiyo:, gegelebo: nolba: ha:ga
dowa:lubi. Mo:wo:

“Gode eyo: kaluka:isale abeyo: ini wiyo: iwalu
duludaki kaila:lab a:no:lia:yo: gis dowab.

Ko:sega Gode eyo: kalu abeyo: inina:ma:la:yo:
ha:g amilo: dowab i a:no:lia:yo: ha:fo:
disa:laki nafale mesea:ki ta:ta:sen.”

⁶ Gode e mada halaido: dowaki, gio: dinafa
bo:fo:lab. A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: ho:len eno:le
a:namio: gio: wabuluma:ki, go:no:na:ma:la:yo:
ha:ga dowaki, gio: Godeya: ha:ga dowa:lubi.

⁷ Gode eyo: gio: kanulaki tilidowa:sen ko:lo:, gililo:

hida:yo: kele asulo:wo: tambo Godeya: ene dagiya dia:ta:lubi.

⁸ Gio: dimidalia:ga:, bo:fo:liki yasi doma. Gi o:lia:lo: gisdo: dimida:lab Sa:da:na: e, saila gasaya:lo: hoda:yakilo: sia:lowan o:ngo: ko:lo:, ho:lenu: tambo kaluka:isaleyo: sa:nda:sa:ga: ma:no: a:la:likiyo:, togo: halaido: keda:li sia:lab.

⁹ Ko:sega gio: tilidabu a:na halale kagayaki, e gola ba:da:bi. Giliyo: to we asuluma. Gode amilo: tilidabu kaluka:isale henfelo: wenamilo: ta:i ane a:no: tambo, hida:yo: nagalo:wo: gililo: dia:lab o:leo:ngo:ka dia:lab.

¹⁰ Gili tilidabu a:no: halale dowaki mo:sulufo: tina:melea:kiyo:, Gode eyo: gimo:wo: nofolakiyo:, mada asuwa:ta:sen. Gode eyo: gio: Kelisowa dowaki, ko:ngo: mela:no: doma:ki ho:ido:. Ho:len abolda:su amio: gio: hida:yo:wo: dia:ib ko:sega, tif amio: Gode eyo: gio: asuwa:taki, ga:li mesea:ki ta:fa:ib. Gili asulo: o:lia: tilidabu o:lia:yo: halale alifa:ib. A:la:ta:ga: gio: ho:lenu: tambo halaido: kagafo:melea:ki ta:fa:ib.

¹¹ Godeya: ene halaido:wo: ko:ngo: mela:no: mela:no: mela:ib. Hendeleyo: o:m.

Sagalo: towo: sio:

¹² Sales eyo: ne asuwa:takiyo:, mo:fo:s abolda:su we gimo:wo: a:na sa:sa:liga:to:l. Niyo: e nili naole ba:ba:. Mo:fo:s wenamio:, gio: halaido: doma:ki sa:sa:liga:to:l. A:la:ta:ga: mo:fo:s wema: usamio:, Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: kalaba wido: ko:lo:, to a:no: hendeleka: a:la:liki

sa:sa:liga:to:l. Giliyo: ha:fo: disa:lan man a:no:
ko:lo: asula:likiyo:, halaido: dowa:lubi.

¹³ Kaluka:isale Babilon sa:s amilo: a:lab a:no:,
Gode elo: gi o:lia: da:fe alifa:yo: o:m ko:lo:,
iliyo: gimo:wo: sagalo: towo: saga:tab. A:la:ta:ga:
ni so:wa Mak eyo:lo: gimo:wo: sagalo: towo:
saga:tab.

¹⁴ Gao nol o:lia: sagale alitakilo: ebean aumbo:
mimila:bi. Gio: Kelisowa dowakiyo:, ha:sa
dowa:biyo:.

**Godeya: To Nafayo: We
The New Testament, Genesis, and Ruth in the Kaluli
language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Kaluli long
Niugini**

copyright © 1998-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaluli

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-09-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 30 Sep 2024

b1d455ca-c4bb-5822-b79f-8fad97c5b77